

során – Erdélyi Zsuzsannát foglalkoztatta: lehetne-e szakembert találni annak a 18. századból fennmaradt, kéziratos „Ádám siralmá”-nak a nyelvtörténeti megközelítéséhez, amelyet ő a Vigilia 2000/1. számában közzétett?

E kivételes kutató fontos feladatának tartotta tudása megosztását. Megtapasztalhatuk ezt többször is, amikor – felejtetetlen élményt nyújtva hallgatóinak – előadást tartott az ELTE magyar szakos diákjai számára a „Magyar művelődés – magyar nyelv” című óra keretében. Ő, aki mestere volt a szónak, páratlan éleslátással tudott rámutatni arra is, hogy a múlt értékeinek megőrzésében milyen szerepe volt az „írástudatlanok felelőssége”-nek. A Hegyet hágék utolsó, 2013-i kiadásában így vall erről: „nemcsak a könyvtárak holt betűi tárolhatják a múlt értékeit, hanem az időfolyam sodorta élő szó ereje is fönntarthatja őket” – s ez a tudás sokszor jobban ellenállt a pusztításnak, mint kulturális javaink nagy része. „Isten áldja meg a messzi múltba vesző ősokeket, a tudáshordozókat, a felmenők iránti tisztességtevőket, az értékmentőket” (12). Ezek közé tartozott Erdélyi Zsuzsanna is. Benne a magyar kultúra egyik nagy értékmentőjét tisztelhetjük.

KOROMPAY KLÁRA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

TÁRSASÁGI ÜGYEK

Végső búcsú Ördög Ferencről*

Ördög Ferenc (1933–2015) a szívvel-lélekkel elkötelezett, jó tanár és tudós mintapéldája volt. Sokat és sokan tanultunk tőle – nem csak középiskolás fokon –, s tanulhatunk munkásságából ezután is. A Magyar Nyelvtudományi Társaság, s egyúttal a tudományos közösség, a nyelvész társadalom nevében búcsúzunk tőle.

Ördög tanár úr nyelvészként, névkutatóként páratlan munkabírással és szorgalommal kutatta kedves témáit, a még feltáratlan forrásokat – elsősorban az elmúlt évszázadok és az élő nyelv tulajdonneveit. Olyan kutatási célokat tűzött önmaga elé, s olyan időtávokban gondolkodott, amire napjainkban teljes kutatócsoportok és kutatóintézetek is csak ritkán vállalkoznak. A szívéhez legközelebb álló szakterület, a névkutatás a számára nem csupán nyelvtudomány, hanem a művelődéstörténet egyik ága, a honismeret alkalmas eszköze, az emberi gondolkodás megismerésének módja is volt. Bármely – a kutatásokban addig akár mellőzött – névtípust, mely ezekről vallhatott, figyelemre érdemesnek tartott; s mindent, ami ezek megismerését – s köztük különösen: mások kutatásait – segíthette, elvégzendő feladatnak tekintett.

Tudományos kutatói munkásságát, annak fő területeit önmaga így foglalta össze: Tulajdonneveink gyűjtése, kiadása, kutatása. Ezzel a címmel nyújtotta be ún. tézises, szakmai életművét röviden összegző értekezését az Akadémiának, s ennek alapján nyerte el – már nyugdíjas kutatóként – az akadémiai doktori címet. Kutatói érdeklődésének sok-

* A 2016. január 7-én Nagykanizsán, Ördög Ferenc búcsúztatásán elhangzott beszéd bővebb változata.

színűségét és tudományszervező tevékenységének gazdagságát jól reprezentálja e tézises összefoglaló (Névtani Értesítő 2011: 255–262), a cikkeiből összeállított Válogatott tanulmányok (Nagykanizsa, 2008), illetve az utóbbi kötetben közreadott szerzői bibliográfia is.

Életművének részletes áttekintésére és méltó értékelésére itt azonban nem vállalkozhatom. Hadd szóljak csak néhány, rá különösen jellemző témáról.

Az idősebb, nagy tekintélyű egykori pályatársat, Benkő Lorándot idézve: „aligha van még egy olyan magyar táj, illetőleg népcsoport, amelynek a névanyaga annyi figyelemben részesült volna [...], mint Zalaé. [...] itt értik és érzik a névanyag történelmi és társadalmi jelentőségét, a tájhoz és a néphez, a szülőföld múltjához és jelenéhez kötő erejét” (Magyar Nyelvőr 1982: 391). Hogy Zala megye „a nevek megyéje” – névtani szempontból talán a legjobban feldolgozott tája lett a magyar nyelvterületnek –, azt elsősorban Ördög Ferenc érdemének tekinthetjük.

Ördög tanár úr egyik szervezője, a gyűjtés irányítója volt a Zala megye földrajzi neveit egykor közzétevő nagyszabású kötetnek. A hazai és nemzetközi elismerést egyaránt kivívó, máig példaértékű mű egy országos méretűvé, s egyúttal nemzeti üggyé vált helynévgyűjtő mozgalom elindítója lett. Ördög tanár úr e munkálatok egyik fő szervezője maradt, s összességében fél Magyarország földrajzinév-anyagának közzétételében vett részt. Azt, hogy ez a hatalmas névanyag ma immár egy korszerű, digitális nemzeti helynévtár (vö. <http://mnh.unideb.hu>) alapjait is képezheti, nem kis részben neki köszönhetjük.

Bár évtizedeken keresztül foglalkozott a magyar helynevek ügyével – gyűjtésével és vizsgálatával –, tudományos érdeklődése mégis inkább a személynevek kutatására irányult. Az elsődleges terepet itt is szűkebb páttriája jelentette számára. Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén című, egykori kandidátusi értekezése máig páratlan szakmunka a maga műfajában, állandó hivatkozási alap a szakirodalomban. A 18. századi Zala megyei egyházlátogatási jegyzőkönyvek személynévanyagának közzététele két évtized munkáját igényelte tőle, de a megjelent kötetek szintén párjukat ritkító forrásai történeti névkutatásunknak. Örösi veszteség, hogy e hatalmas, általa kiválóan ismert névanyag módszeres, monografikus feldolgozására – amint azt pedig kezdetől fogva tervezte – nem maradt már ideje. Előkészületeit résztanulmányok sora örököltette meg számunkra, számos jellemző vonását tárva fel így is a kor, illetve a terület személyneveinek, egykori társadalmának és műveltségének.

A történelmi és kulturális örökség feltárását, illetve a mások munkáját segítő szándék indította arra is, hogy tervbe vegye Csánki Dezső történeti földrajza mutatókötetének elkészítését. A Csánki-mű helynévadatainak mutatókötetét sikerült is megjelentetnie. Kéziratban maradt azonban, csaknem kiadásra készen, a másik nagyszabású munka, e kötet párja: a történeti földrajzi alapmű személynévanyagának mutatója. Ennek befejezését, megjelentetését immár feladatként hagyja örökölni a következő nemzedéknek. Bízunk benne, hogy lesz lehetőség a méltó megjelentetésére.

Ördög tanár urat többfelé várták a feladatok: több egyetemen is oktatott élete során, s évtizedeken át dolgozott félállású kutatóként az Akadémia Nyelvtudományi Intézetében. Tudományos pályafutása mellett azonban egész életében hű maradt a nagykanizsai gimnáziumhoz, ahol négy évtizeden át oktatta diákjait a magyar nyelv és irodalom ismeretére, rejtelmeire, szépségeire. A diákoknak honismereti, népnyelvvél és névkutatással foglalkozó szakkört szervezett, s tanítványainak arra érdemes dolgozatait, pályázatokra készült munkáit is igyekezett megjelentetni. Pedagógusként, szakfelügyelőként, igazgatóhelyettesként, az iskolai évkönyv szerkesztőjeként hasonló lelkiismeretességgel dolgozott. Miután nyugdíjba ment, a városi könyvtár honismereti szakkönyvtárosaként tevékenykedett tovább.

Ördög Ferenc kutatói arcképe nem lenne teljes, ha nem szólnánk a tudományos közéletben vállalt feladatairól is. Csupán két momentumra utalva ezúttal: a Magyar Nyelvtudományi Társaság Választmányának 1965 óta volt hűséges tagja, s megalapításától elnöke a Pais Dezső-emlékérmét és -díjat odaítélő bizottságnak. A díjat Zala megye éppen az ő kezdeményezésére alapította egykori nagy szülöttjének, a nyelvész akadémikus Pais Dezsőnek az emlékére, s adományozza azt egy-egy kimagasló nyelvész életpálya rangos elismeréseként azóta is. Hogy a díj az arra legméltóbbak elismerésévé vált – Ördög tanár úr maga is elnyerte a kitüntetést –, arról az általa szerkesztett, a legutóbbi Pais-emlékülés anyagát és a Pais-díjasok sorát bemutató kötet is hű képet nyújt. A Pais-díj mostantól nem csupán Pais Dezsőnek, de a méltó utódnak, Ördög Ferencnek, az MTA doktorának emléket is örizni fogja a jövőben.

Ördög tanár urat őszinte, szívből jövő tenni vágyás, kötelességérzet, nagy munkabírási és szorgalom, segítőkészség, megbízhatóság, széles körű tudás és szerénység, jó kedély és emberség jellemezte. Tudása és embersége egyaránt példát adott, és egyaránt hiányozni fog mindnyájunknak.

Tisztelt Tanár úr! Kedves Feri bácsi! Isten Veled, nyugodj békében!

FARKAS TAMÁS
Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bíró Ferenc 70 éves*

Kedves Ünnepekt, tisztelt Kollégák! Igen nagy megtiszteltetés a számomra, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság, valamint annak Névtani tagozata, továbbá az Eszterházy Károly Főiskola nevében köszönhetem Bíró Ferenc tanár urat, vagy ahogyan magunk közt szólítani szoktam, Feri bátyámat 70. születésnapja alkalmából. Emlékezetes pillanat számomra, amikor majdnem pontosan 20 évvel ezelőtt, 1995 szeptemberében az egri tanárképző főiskola dísztermében a gólyáknak szóló tájékoztatón Bíró Ferenc tanár úr mondta el a magyar nyelvészeti tárgyakkal kapcsolatos tudnivalókat, s rögtön utána fel is lehetett iratkozni az ő szemináriumaira. Derűs, kedves, nyugodt személyisége azonnal szimpátiát ébresztett bennem, és jelentkeztem a fonetikaórájára. Később dialektológiát, névtant, nyelvtörténetet hallgattam tőle. Nem véletlenül kezdtem laudációmát ezzel a személyes élménnyel, hiszen Bíró tanár úr pályáját mindvégig két fő irány jellemezte: az egyik a szülőföld nyelvének (mindenekelőtt helyneveinek) gyűjtése és kutatása, a másik pedig a tanítás, az oktatás-nevelés.

A szülőföld az Alföldet, a Nagy-Sárrét délkeleti felét jelenti, hiszen Bíró Ferenc Körösladányban született, 1945-ben. 1965–1969 között az Egri Tanárképző Főiskola magyar–orosz szakos hallgatója volt. Pályája kezdeti szakaszában az oktatás-nevelésé volt a fő szerep, tanári munkáját még főiskolásként, a Körösladányhoz közeli Mezőberényben kezdte, ahol 1972-ig tanított. Közben, 1971–1973 között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen egyetemi oklevelet, később doktori fokozatot szerzett. 1972 és 1976 között

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülésén, 2015. november 17-én.